

A szolgáltatások gazdaságossága

A gazdaságosság meghatározása előtt a jövedelmezőség fogalmát is érinteni kell. A jövedelmezőség fogalma számvetési és vállalati kategória. A jövedelmezőség tehát önmagában nem reprezentálja a gazdaságosságot, csak — változágán keresztül, a változás előjelétől függően — a gazdaságosság változását, romlását, illetve javulását fejezheti ki. A gazdaságosság fogalmát régebben azonosították a jövedelmezőség fo-

galmával. A gazdaságosság több mint népgazdasági kategória, mivel ma már a nemzetközi összehasonlítás alapján állapítható csak meg egyértelműen és általánosságban. A gazdaságosság átfogóan a társadalmi ráfordításokkal való legmagasabb fokú takarékoságot jelenti. Mérése a pénznek, mint általános egyenértéknek a bevonásával történik az önköltség, a ráfordítás útján.

leg egyszerűbb rendszerben is láthatjuk, hogy a vállalat részéről megtehető döntés mi-

Mértékadóan, alkalmazkodva

A gazdaságosság jelentése a szolgáltatásban elterjedt általános meghatározástól. Az eltérés a szolgáltatás sajátosságából következik. A szolgáltatás alapvető jellemzője, hogy volumenét a kapacitás határán belül a szükséglet határozza meg. A szolgáltatás a kapacitás biztosítása és igénybevétele következtében csak meghatározott helyen és időben vehető igénybe, más területen fel nem használható. Ez magában hordja a

kihhasználás korlátozott voltát. Egy megalapozatlan beruházással a gazdaságosság teljes mellőzését okozhatják évekre. Például a Szegedi Vízmű esetleges felesleges vízét Hódmezővásárhelyen nem tudják felhasználni. Hogy ne csak vízműves példával illusztráljunk, meg lehet említeni fűdőt is. A szegedi és a szentesi állandó fűdő összehasonlításából az alábbi számokat kapjuk:

	Szeged	Szentes
Átlagos árbevétel	3,50/fő	3,50/fő
I fűdővendég önköltsége	5,20	13,00

E számokat összehasonlítva azt állapíthatnánk meg, hogy a szentesi vízmű állandó fűdőjét helytelenül magas önköltséggel üzemelteti a vállalat. Ha a számokat közelebbről megvizsgáljuk, és a szentesi teljes önköltséget elosztjuk a szegedi látogatottsággal és fordítva, azt tapasztalhatjuk, hogy közel azonos egy főre eső egységönköltséget kapunk. Ebből viszont az következik, hogy nem az üzemeltetés önköltségével, hanem a látogatottsággal van baj. Egy kellően meg nem alapozott beruházás esetén már **ténykérdés** a költségvetésben megállapítandó árkiegészítés. A költségvetésben keresztül a szentesi állandó fűdő üzemeltetését a szegedi és szombathelyi állampolgárok is megfizetik, anélkül, hogy azt igénybe vehetnék.

A fentiek előrebocsátása után a szolgáltatás területén a gazdaságosság fogalmát az alábbiakban határozhatjuk meg: *a szolgáltatás gazdaságosságán a helyileg jelentkező, mértékadó szükséglet biztonságos, kielégítést lehetővé tevő létesítmények létrehozását és üzemeltetését értjük, a helyi*

adottságokhoz alkalmazkodó viszonylag legkisebb társadalmi ráfordítás mellett. Mértékadó szükséglet a városrendezési tervhez igazodó, tehát a jövő fejlesztés igényeit is figyelembe vevő beruházásokat és az erre irányuló szükséglet nagyságát jelenti, figyelembe véve az adott helység demográfiai és szociológiai körülményeit. Helyi adottságok a meghatározott létesítmény helyi geológiai, műszaki stb. feltételeit értjük, amelyek már szükségképpen determinálják a társadalmi ráfordítás viszonylagos voltát.

Nyilvánvaló, hogy a szolgáltatások egyes területek között nem cserélhetők ki, s ennek következtében különböző helységek azonos létesítményei között az összehasonlítás lehetősége alig lehetséges. A szolgáltatás ilyen szempontból történő helyes megítélését fejezi ki az a tény is, hogy a vállalatok az árbevételük és önköltségük közti — egységre vetített — különbséget egységes árkiegészítés formájában kapják meg a költségvetésből, mely termelési értéként számolandó el.

Döntés szűk keretek között

Ha csak a vízműveknél vizsgáljuk a gazdaságosság mérési feltételeinek különbözőségét, nem azt jelenti, hogy a szolgáltatás többi ágánál a differenciáltság nem áll fenn. A vízműves példa mind a csatornaműre, mind pedig a fűdőre alkalmazható.

A gazdaságosság megítélés szempontjából a vízműveket az alábbi ismérvek szerint csoportosíthatjuk: 1. csak magasnyomású rendszer egy helységben (egy vállalat, egy helység); 2. magas- és alacsonynyomású rendszer együtt (egy vállalat, egy helység); 3. csak magasnyomású rendszer (egy vállalat, több helység); 4. magas- és alacsonynyomású rendszer együtt (egy vállalat, több helység).

A fenti variációk vizsgálata alapján például az első esetben adott feltétel viszonylag a legegyszerűbb. Mégis egy helységben több telep működik együtt. A szolgáltatás jellegéből következik, hogy a kapacitáson belül a termelés nagyságát a szükséglet határozza meg. Tehát előfordulhat, hogy a termőtelepenkénti önköltség feltételezhetően nem változik, de a szükséglet az összehasonlítás időszakhoz mérten csökken, a vállalat önköltsége nő. Vagy az, hogy a kérdéses időszakban az előző időszakhoz képest a szükséglet pontosan azonosan alakul, de a telephelyek különböző önköltséggel dolgoznak. Ebben az esetben a vállalat egységönköltsége vagy csökken, vagy nő, attól függően, hogy a relatív igénybevétel mely telephelyek felé toltódott el. Ebben a viszonylag

A termeléssel arányosan változó közvetlen költségek százalékos súlya 17,0. A fenti számokat százalékosan értelmezzük és az adott rendszert a teljes éven át változatlanul tekintjük. Sémánkban a második negyedében feltételeztük, hogy a kapacitás-kihhasználás 100 százalék. (Ez egyébként lehetetlen a fogyasztás ingadozása és a tározó tér hiánya miatt.) A számok érzékeltetik, hogy a vízmű a II. negyedében dolgozik a legjobban, amikor a kapacitás kihasználását a legmagasabb százalékban biztosította.

Tekintettel arra, hogy a víztermelés minden költsége fix költség, kivéve az alapdíjon felüli áramköltséget, az önköltségi szint mindig magas. Tétélezzük fel, hogy vállalatunknál az alapdíjon felüli áramköltség 0,17 forint-köbméterenként. Egy köbméter értékesítési árát értelmezzük 1 forintra. Eszerint az alapdíjon felüli áram fajlagos energia-költségszintje 17 százalék. Az I. negyedében a kapacitás kihasználás 70 százalékos volt miatti árammegtakarítás a 17 százalék 30 százaléka, tehát 5,1 százalék. Tehát az ön-

Tanulságos következtetések

Külön meg kell említeni a csatornaszolgáltatás gazdaságossági problémáját is. Sok vállalatnál a víztermeléshez kapcsolt a csatornadíj rendszere is. Ennek alapján a víztermelés determinálja a szennyvízelvezetés árbevételét. A fenntartást, üzemeltetést jelentő önköltség viszont a víztermelő telepek kapacitáskihasználásától teljesen független mozgást végez.

A szolgáltatási törvényszerűség a fűdőszolgáltatásban is érvényesül. Kimondhatjuk, hogy a szolgáltató vállalatok elbírálása főbb negatívumot tartalmaz a jelenlegi rendszerben. Mivel a jövedelmezőséget azonosítjuk a gazdaságosság fogalmával, és a jövedelmezőséghez kapcsolunk minden gazdasági konzekvenciát, a szolgáltató vállalatok évi üzemeleti költségüket minimálisra kívánják szorítani, mert a jövedelmezőség a kapacitáskihasználás változtatlansága esetén csak a ráfordítás költségeinek csökkentésével növelhető. Ez a biztonságos üzemeltetés követelményeivel ellentétes irányban hat és kulturált szolgáltatás színvonalát csökkenti. Nem érdekeltek a szolgáltató vállalatok a távlati igényeket figyelembe vevő fejlesztésben, mert ez a vállalatot rosszul működő vállalatá teszi egy időre. Ennek következtében a fejlesztés szükségszerűen elaprózódik, hogy lehetőleg az igénybevétel 1:1 arányt mutasson. A távlatot véve figyelembe a több kis beruházás ugyanazt a célkitűzést drágábban oldja meg.

A gazdaságosságot a szolgáltatásokban külön kell választanunk a jövedelmezőségtől, a vállalatok megítélésére a jövedelmezőségtől elválasztott gazdaságossági mutató elbírálásán keresztül kell történnie. A gazdaságossági mérőszám mindegyik szolgáltatási ágánál alapvetően adott. Például a víztermelésnél, szennyvízelvezetésnél: köbméter, fűdőszolgáltatásnál fő. A mérőszámokra jutó egységnyi ráfordítást a mértékadó kapacitásra vetítve

ilyen szűk területre szorítkozik. A gazdaságosság irányába való előrehaladás csupán a fejlesztéskor érvényesíthető.

Tegyük most vizsgálat tárgyává egy olyan vállalat gazdaságosságát, amely csak egy helységben biztosít magasnyomású vízellátást. E vizsgálaton keresztül érzékeltük a fentebb felsorolt többi forma összetettségét.

A vízmű alapvető jellemzője, hogy közvetlen költségei is fixek. A kérdéses vállalatra vonatkozóan az alábbi szemléltető számokat állítottuk össze:

I. n. év	II. n. év	III. n. év	IV. n. év	Eves	Köv. év
ha a kapacitás kihasználás	70	100	90	70	82,5
akkor az önköltség	94,9	100	98,3	94,9	97,1
akkor az árbevétel	70	100	90	70	82,5
és arb. aránya	1,36	1,00	1,00	1,36	1,18

költség az I. negyedében 100—5,1 százalék = 94,9 százalék. A kiszámítás módja azonos a következő negyedévéknél is. A séma szemléltetően mutatja, hogy a különböző évnegyedekben az önköltség — minden műszaki feltétel javulása vagy romlása nélkül változik. Tekintettel arra, hogy a vállalat éves szinten előírt feladatokról számol be, a víztermelés „gazdaságossága” akkor javul, ha egy adott kapacitás mellett a kapacitáskihasználás százaléka növeli. Az alapul vett kapacitáskihasználás éves viszonylatban 82,5 százalék. Ha a kapacitáskihasználást a vállalat 90 százalékra emeli, akkor önköltsége a 97,1 százalék helyett 100—1,7 százalék = 98,3 százalék lesz. Árbevétele azonosan 90 százalék. Az önköltség és árbevétel hányadosa 98,3/90,0 = 1,09, szemben a sémában szereplő 1,18-cal. A csökkentés mértéke 0,09, fajlagosan 0,09/118 = 7,6 százalék. A vállalat tehát a kapacitáskihasználás növelésével 7,6 százalékos önköltségsökkentést ért el anélkül, hogy valamilyen műszaki feltétel megváltozott volna.

kellene vizsgálni. Ez a fenti negatívumoknak a kiküszöbölését biztosítaná. Természetesen itt is szükség volna korrekcióra, de ezeket már tételenként elözetesen lehet rögzíteni.

Ha a termelő-fogyasztó vállalatok fogyasztása nő, akkor — ha ez náluk a bővített újratermelés növekedésével 1:1 arányú — az átlag egységönköltség csökkenésén keresztül a fix ár alkalmazásával ténylegesen több átvitt értéket reprezentáltak a termelő-fogyasztó vállalat önköltségében, mint egyébként kellene. Ebben az esetben a termelő-fogyasztó vállalatoknál realizálható eredmény, a nyereség a vízműnél jelentkezik számvetésként, annak minden gazdasági konzekvenciájával.

A termelő-fogyasztó vállalatok termelésük változatlan szinten tartása mellett — akár közvetlen vagy közvetett költségként számolják is el a szolgáltatás költségét — csökkentik az általuk igénybevett szolgáltatás mértékét. A szolgáltató vállalatoknál az igénybevétel csökkenésével eredménykiadás jár, amit a termelő-fogyasztó vállalatok rögzítenek számvetésükben annak minden gazdasági konzekvenciájával. Ez nem jelenti, hogy a gazdaságosság érvényesítése érdekében nem tehetünk semmit. Sőt! De a gazdaságosság érvényesülésének objektív korlátai vannak. A gazdaságosság definiálásánál kitértünk arra, hogy annak kritériuma a viszonylag legkisebb társadalmi ráfordítás. A „viszonylag” kitétel a vállalatok közötti, országos összehasonlításra vonatkozik. Konkrét vállalatra vonatkoztatva a legkisebb társadalmi ráfordítás abszolútizálható. Ebből következik, hogy a legkisebb társadalmi ráfordítás meghaladó ráfordítás megtagadható. Amennyiben ez a megtakarítás realizálódik, érvényesül a gazdaságosság követelménye.

GYIMESI JÓZSEF, a Szegedi Víz- és Csatornák főkönyvelője

Ötszáz éves kápolna a Halászbástya alatt

A Halászbástya vízmentesítés munkálatai során a Mihályról, a halottak védőcsatornázók több ponton elválták a hajdani féltéplomnak a törökkori háborúkban elpusztult oldalkápolna alapozásait. Sirkőtöredékek kerültek felszínre, beszédes maradványai annak, hogy ezekben a hajdani mellék-kápolnában a régi Buda főembereit temették el.

A munkákba a budai Vármuzeum is bekapcsolódott. A fagyos időbe nyúló mentőáztatás során — a híres Szent István szobor és a Halászbástya ügyvezető Hétvezér lépcsője mellett — nagyobb szakaszon feltárták egy, az 1686. évi ostromkor alapfalakig leágyúzott kápolna alapfalait. Ezt a Mátyás-templom épületétől keletre álló templomépületet Zsigmond korában, gótikus

stílusban építették és Szent Mihályról, a halottak védőcsatornázók több ponton elválták a hajdani féltéplomnak a törökkori háborúkban elpusztult oldalkápolna alapozásait. Sirkőtöredékek kerültek felszínre, beszédes maradványai annak, hogy ezekben a hajdani mellék-kápolnában a régi Buda főembereit temették el.

A Szent Mihály kápolna egycsarnokos (egyhajós), húsz méter hosszú épület volt. Homlokzatához a déli oldalon egy kerék lépcsőtorony ilült.

A feltárás során a budai régészek egy négyzetes, téglakifalazású aknára akadtak a kápolna hajdani padlója alatt. Ezen behatoltak, s mintegy hét méterrel a Halászbástya mai felszíne alatt, alapfalakig leágyúzott kápolna alapfalait. Ezt a Mátyás-templom épületétől keletre álló templomépületet Zsigmond korában, gótikus

Kottából játszik a népi zenekar

Megirtuk már, hogy az ÉDOSZ „Szeged” népi együttes a néptánc és mozgásművészet új útjait keresi, s ennek eredményeiről nemrégiben a szegedi közönség is meggyőződhetett a jubileumi előadásán. Aki azonban nemcsak figyelmesen nézte, de hallgatta is a műsort, mindazon bizonyos felfedeztetés tapasztalható, az együttes népi zenekarában is. Nem azt a fajta zenét játszzák, amit ennek a muzsikának már-már örök jellegzetességeként könyvelt el mindenki, hanem megkomponált, meg-hangszerelt népzene, ahol a különböző hangszereknek éppúgy megvan a speciális feladatuk, mint a nagyzene-karokban. Az ÉDOSZ népi zenekara is kilépett tehát az ad hoc keretből, s méltó partnere tudott lenni a táncosoknak.

Elkészül a paritúra

A Juhász Gyula Művelődési Otthon tv-termében látogattuk meg egy szerda esti próbájukat. Stanics Béla hegedűtanár, a 6 tagú zenekar oktató-vezetője éppen a két primással, Kovács Józseffel és Rajta Jánossal gyűrt át ki tudja hányadszor a Hunyadi palotás hegedűszólamát. Ő az, aki a hangszeres technikáját és a népzenei akkordikát figyelembevéve való-sággal megkomponálja a népdalokat, hogy ezeket frott formában a zenészek kezébe adja: erről játszanak és ne ösztönösen, fül után.

Természetesen nem szabadon hangszereltem, hanem alkalmazkodtam a meg-lévő lehetőségeikhez, a zenekar kis méreteihez és persze a koreográfiához. A meg-adott népzenei anyaghoz időre bemért bevezető és zárórészeket írtam, s meghatározott időtartamra kellett feldolgoznom az átvezető részeket is. A zenekar ugyanis az együttes legtöbbet foglalkoztatott része, hiszen még a táncosok öltöznek, nekik akkor is muzsikálni kell.

A zeneiskola fiatal igazgató-helyettese három éjszaka komponálta meg a Pátfalvi szvit tízperces anyagát, mely olyan jól sikerült, hogy a rádió külön felvételt is kért belőle. Több mint húsz repertoár-darabot dolgozott át

az együttesnek, mely nagy lelkesedéssel, feltétlen oda-adással próbálja életre kelteni a kottafejeket.

Idősebbek és fiatalok együtt

A zenekar hangszeres összetétele a régihez képest lényegében nem változott. Bekerült viszont három tehetséges fiatal, Rajta János primás, Zsigmond Mihály bögös és Varga Dezső kontrás, akik komoly zenei felkészültséggel rendelkezve a fokozottabb követelményeknek is meg tudnak felelni. A 6 tagú gárda az idősebbek és fiatalok szerencsés keveredése. Közük a rangidő Nóttyi Albert bácsi a hetedik X-en is túl járó cimbalmos. Székely ember, aki majd hatvan esztendőre töltött kedve-nc hangszere mellett, nem ritkán kereste meg vele betevő falatját. Szegeden méltán számít a legképzettebb cimbalmosnak. Szinte tipikusan az a zenész, aki inkább érzi, semmint tudja a muzsikát. Suki Károly a városban magának már nevet szerzett muzsikus család tagja, aki hol brácsát, hol kontrát játszik, mikor melyik kell. Az idősebb primás Kovács József pedig civilben a textilgyár megbecsült dolgozója, s hangszerrel kacérkodó gyerekeit nem kocsmai muzsikusoknak akarja nevelni, hanem ide, az együttesbe akarja hozni.

Szívvél-lélekkel

Ilyen tagokból áll tehát a kis zenekar, mely szívvel-lélekkel, lelkiismeretes munkával igyekszik megfelelni a táncosport által magasabb szintre emelt népművészet követelményeinek. Tudjuk, a gárda nem teljes, hiszen nagyon hiányzik a csellista vagy klarinétos, de ez jóformán hiánycikk Szegeden. A néhány szakmabeli ugyanis hivatásszerűen dolgozik hangszerevel a vendéglátóiparban. Az itteniek csupán tiszteletdíjat kapnak, napi munkájuk után járnak a próbákra, ami beszédes bizonyítéka, hogy ezeket az embereket a muzsika szeretete kapcsolja össze.

Nikolényi István

A szegedi Textilművek 1966. február 1-én beinduló fonó-szövő

iparitanuló-iskolára

felvételt megkezdte. Jelentkezhetnek 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezők, akik 15. életévüket 1966. április 15-ig betöltik. Vidékieknek tanácsai igazolás szükséges. Jelentkezni lehet a textilművek személyzeti osztályán 1966. január 20-ig.

xS. 28 728